
UDK: 81'373.612.2:330
Izvorni znanstveni članak
Primljen 29. X. 2017.

JADRANKA ŠIMUNOVIĆ
Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru
jsimunov@sve-mo.ba

KONCEPTUALNA METAFORA EKONOMIJA JE PACIJENT U NOVINARSKOME DISKURSU UOČI RECESIJE

Sažetak

Konceptualna metafora EKONOMIJA JE PACIJENT u novinarskome diskursu uoči recesije istraživat će se sukladno stajalištima teorije konceptualne metafore. Korpus se sastoji od članaka iz britanskoga časopisa *The Economist* koji se bave događanjima u svjetskoj ekonomiji i biznisu u razdoblju 2000. – 2006. Nastojat ćemo dokazati hipotezu da se u novinarskome diskursu uoči recesije ekonomske pojave češće konceptualiziraju i opisuju kao bolesti ljudskoga tijela nego kao dobro zdravlje i psiho-fizička kondicija, a izbor konceptualnih metafora i njihove jezične manifestacije odgovaraju standardnim liječničkim postupcima pri pregledu i liječenju pacijenta.

Ključne riječi: konceptualna metafora, EKONOMIJA JE PACIJENT, jezični izraz, novinarski diskurs, *The Economist*, recesija

Uvod

O ekonomiji se često razmišlja i govori kao o ljudskome zdravlju koristeći se medicinskom terminologijom. John Hardman Moore, profesor ekonomije s uglednoga britanskoga sveučilišta *London School of Economics* navodi da je: „Protok novca i privatnih vrijednosnih papira u

ekonomiji isti kao protok krvi koja prenosi resurse tamo gdje su najpotrebniji. Bez toga bi ekonomija bila mlitava i anemična“ (*The Economist*, 2006: 136).

Metafore predstavljaju važan segment političko-ekonomskoga, poslovnoga i financijskoga novinarstva. U radu će se istraživati konceptualna metafora EKONOMIJA JE PACIJENT u novinarskome diskursu uoči recesije sukladno stajalištima teorije konceptualne metafore koju su definirali američki kognitivni lingvisti George Lakoff i Mark Johnson u svojoj knjizi *Metaphors we live by* (1980).

Korpus istraživanja sastoji se od članaka iz britanskoga časopisa *The Economist* koji se bave događanjima u svjetskoj ekonomiji i biznisu u razdoblju 2000. – 2006. Nastojat ćemo dokazati hipotezu da se u novinarskome diskursu uoči recesije ekonomske pojave češće konceptualiziraju i opisuju kao bolesti ljudskoga tijela nego kao dobro zdravlje i psiho-fizička kondicija, a izbor konceptualnih metafora i njihove jezične manifestacije odgovaraju standardnim liječničkim postupcima pri pregledu i liječenju pacijenta. Preslikavanja između sljedećih polaznih i ciljnih domena poslužila su kao osnova za dokazivanje hipoteze analizom odabranih jezičnih izraza: *Ekonomija je ljudsko tijelo (odgovarajuće stanje u ekonomiji je zdravlje ljudskog tijela, neodgovarajuće stanje je bolest) znakovi poteškoća i problemi u ekonomiji su simptomi bolesti, ekonomske mjere su medicinski tretmani, oporavak/kolaps ekonomije je oporavak/smrt pacijenta.*

Istraživanje će pokušati dati odgovore na sljedeća pitanja: konceptualiziraju li se ekonomske pojave češće kao zdravlje ili kao bolest ljudskoga tijela; koje bolesti iz polazne domene služe za opisivanje ekonomskih i političkih problema – jesu li one ozbiljne, zarazne, izlječive ili neizlječive; koji dijelovi tijela i organi se najčešće koriste za konceptualizaciju neadekvatnoga stanja u ekonomiji; koje se mjere poduzimaju kako bi se izliječilo takvo stanje ili poboljšale prilike i kako uporaba konceptualnih metafora utječe na formiranje javnoga mišljenja o ekonomiji u razdoblju uoči recesije.

1. Teorija konceptualne metafore

Lakoff i Johnson smatraju da su ljudski jezik i um neposredno povezani te da metafore igraju važnu ulogu u našem svakodnevnom jeziku, spoznaji i mišljenju. Oni napuštaju tradicionalno shvaćanje metafore kao semantičko-retoričke figure kojom se služe književnici i govornici tvrdeći kako je primarna funkcija metafore omogućiti razumijevanje teških, složenih, apstraktnih i nedovoljno određenih pojmova. Prema ovim autorima metafore „igraju središnju ulogu u definiranju naše svakodnevnosti“ (Lakoff – Johnson, 1980: 5).

Metafora je jedan od kognitivnih procesa konstruiranja značenja koja se temelji na uspoređivanju odnosa između polazne domene (*source domain*) i ciljne domene (*target domain*). (usp. Lakoff – Johnson, 1980; Lakoff – Turner, 1989: 60 – 66; Lakoff, 1993: 206 – 207; Kövecses, 2002; 205). Lakoff i Johnson definiraju konceptualne metafore kao preslikavanja (*mappings*) znanja o jednome konceptualnom području na drugo posve različito područje. Preslikavanje je jednosmjerno i to uvijek s polazne, konkretnije domene na ciljnu, apstraktniju domenu, a predodžbeno-shematička struktura polazne domene uvijek je jednostavnija od strukture ciljne domene. „Da bismo vezu između dvije domene mogli nazvati konceptualnom metaforom, između izvorne i ciljne domene mora postojati dovoljna razlika - izvorna i ciljna domena moraju pripadati dijelovima našeg iskustva koje doživljavamo sasvim različito“ (Stanojević, 2013: 54).

Metafore mogu biti konceptualne i lingvističke. Konceptualne metafore podrazumijevaju dva koncepta i imaju oblik A je B, gdje se koncept A podrazumijeva pomoću koncepta B. Lingvističke metafore ili metaforički jezični izrazi su jezične realizacije konceptualnih metafora. Konceptualna metafora se obično predstavlja tako da se koriste umanjena velika slova CILJNA DOMENA (A) JE POLAZNA DOMENA (B) = EKONOMIJA(A) JE PACIJENT (B). Lakoff i Johnson smatraju da konvencionalne konceptualne metafore pripadaju općemu znanju korisnika jezika, koji ih rabe nesvjesno, automatski, i odlikuju se velikim brojem metaforičkih jezičnih izraza. Metaforičko razmišljanje je sustavno jer naglašava samo

određeni aspekt nekoga koncepta ovisno o tome što je polazna domena. Ako govorimo o ekonomiji kao pacijentu jezične izraze ('ekonomski kolaps', 'anemična ekonomija', 'grozničavo tiskanje novca') možemo svesti na jednu konvencionalnu konceptualnu metaforu: EKONOMIJA JE PACIJENT. Motivaciju za ovu metaforu nalazimo u vlastitoj kulturi i iskustvu, a koristimo veliki broj konvencionalnih jezičnih izraza kako bismo što bolje opisali apstraktnu, ciljnu domenu – ekonomiju.

Ljudsko se tijelo smatra univerzalnom polaznom domenom za konceptualizaciju ekonomskih pojava. Budući da je ljudsko tjelesno iskustvo slično u svim dijelovima svijeta, moglo bi se reći da su predodžbene sheme univerzalne i postoje u velikome broju različitih kultura (usp. Boers, 1999: 48). Personifikacija je ontološka metafora koja prema Kövecsesu „koristi jednu od najboljih polaznih domena koje imamo – nas same“ (Kövecses, 2002: 35).

Lakoff i Johnson (1980) smatraju da nam personifikacija omogućava „shvatiti široku raznovrsnost iskustava s neživim entitetima pomoću ljudskih motivacija, karakteristika i aktivnosti.“ Svim ekonomskim aktivnostima i ekonomiji kao cjelini čovjek pripisuje osobine koje najbolje poznaje i razumije i sukladno tomu ekonomija se predstavlja u obliku ljudskoga bića, s anatomijom, psihologijom, odnosima i ponašanjem. Zdravlje i bolest su najbitniji aspekti ljudskoga tijela, stoga polazna domena ljudsko tijelo strukturira i opisuje opće osobine kako zdravlja tako i bolesti, a i različite bolesti pojedinačno.

Prema Kövecsesu, apstraktni složeni sustavi metaforički se konceptualiziraju kao osoba, ali je preciznije reći: APSTRAKTNI SLOŽENI SUSTAV (EKONOMIJA) JE LJUDSKO TIJELO. Glavna svojstva složenih sustava uključuju njihovu funkciju, stabilnost, razvoj i stanje sustava. Polazna domena LJUDSKO TIJELO ima dva glavna značenja: (1) odgovarajuće stanje i (2) struktura apstraktnoga složenog sustava, a oba značenja manifestiraju se u primarnim ili temeljnim metaforama: (1) ODGOVARAJUĆE STANJE U EKONOMIJI JE ZDRAVLJE LJUDSKOG TIJELA, A NEODGOVARAJUĆA STANJA (POTEŠKOĆE I PROBLEMI) SU BOLESTI (2) STRUKTURA APSTRAKTOG KOMPLEKSNOG SUSTAVA JE FIZIČKA STRUKTURA

LJUDSKOG TIJELA. Primarne ili temeljne metafore koriste sve aspekte ljudskoga tijela (usp. Kövecses, 2002: 128 – 130).

1.1. Zdravstvene metafore u ekonomskome diskursu

O zdravstvenim metaforama uglavnom se raspravljalo u okviru metafora više razine DRŽAVA / NACIJA JE OSOBA (Lakoff, 1991) i EKONOMIJA JE OSOBA (Chung i dr., 2003; Bratož, 2004; Urbonait – Šeškauskien, 2007; Silaški – Đurović, 2010). Neki autori smatraju da su u društveno-ekonomskoj domeni jednako prisutne metafore više razine i njima odgovarajuće zdravstvene metafore niže razine (Boers, 1999; Holmgreen, 2003; Schmidt, 2003).

Pomoću personifikacije ekonomija se konceptualizira kao PACIJENT (Boers, 1997; Jäkel, 2003; Charteris-Black – Musolff, 2003). Tako može biti 'jaka ili slaba' (*strong or weak*), odnosno 'profitabilna i neprofitabilna' (*profitable or unprofitable*). Ekonomsko zdravstveno stanje predmet je stalnih rasprava, pa se stoga EKONOMIJA konceptualizira i kao zdravstvena skrb (*health care*). Boers naglašava da se „visoka razina fizičke aktivnosti smatra simptomom dobrog zdravlja i vitalnosti, preslikano na ciljnu domenu, to onda znači da se visoka razina ekonomske aktivnosti ocjenjuje kao nešto pozitivno, [...] a ekonomska paraliza (*economic paralysis*) i [...] artritis na tržištima rada (*artritic labour markets*) smatraju se negativnim pojavama“ (Boers, 1997: 232).

Prema Boersovoj hipotezi u zimskome razdoblju, kada obraćamo više pozornosti svome zdravlju zbog čestoga pojavljivanja bolesti, možemo očekivati porast relativne istaknutosti metafore EKONOMIJA JE ZDRAVLJE. Da bi provjerio ovu hipotezu, Boers je prebrojao sve metaforičke izraze koji se temelje na polaznoj domeni ZDRAVLJE iz uvodnih članaka svih brojeva tjednika *The Economist* u razdoblju od deset godina i utvrdio da je frekventnost zdravstvenih metafora najveća od prosinca do ožujka (usp. Kövecses, 2005: 239 – 241).

Charteris-Black smatra da se konceptualizacijom ekonomije kao pacijenta implicira da je ekonomija pasivan entitet na čije se stanje može utjecati donošenjem pravilnih odluka; ova percepcija dopušta

ekonomistima da se predstavljaju kao doktori ili kirurzi koji aktivno utječu na ekonomska događanja. Konceptualizacijom ekonomije kao bolesnoga organizma stvara se „važna iluzija da ekonomisti imaju kontrolu nad događajima, što se odražava u metaforičkom odnosu liječnik – pacijent“ (Charteris-Black, 2000: 157).

2. Korpus i metode istraživanja

Korpus istraživanja nosi naziv *Economics, Making Sense of the Modern Economy*, (*Ekonomska znanost, smisao moderne ekonomije*). To je knjiga koju čine uvodni članci iz časopisa *The Economist*, u kojima osam novinara urednika iz gotovo svih dijelova svijeta, opisuje društveno-ekonomske pojave vezane za izbijanje recesije u SAD-u, Njemačkoj, Kini i Japanu u razdoblju 2000. – 2006. Korpus ima 330 stranica i 51 članak prosječne dužine od šest stranica. Simon Cox navodi da su članci napisani slobodnim, popularnim stilom po kojem je *The Economist* poznat, a namijenjeni su svima koji žele shvatiti smisao moderne ekonomije i razumjeti kako ekonomske teorije funkcioniraju u praksi. „Ekonomska načela mogu se naći u brojnim suhoparnim školskim knjigama, ali one (knjige) ne grizu. A *The Economist* ima svoj stav i ne stidi se iznijeti svoje argumente.“ (Cox i dr., 2006: 10). U znanstvenome ekonomskom registru jezik ima funkciju objasniti i olakšati razumijevanje teorijskih odnosa, npr. uporabom metafora mehanizama i strojeva. Novinski članak koji se bavi ekonomskim pitanjima ima više različitih ciljeva: upoznati čitatelja sa sadržajem, privući pozornost profesionalaca i laika, ali i iznijeti svoje stajalište (usp. Henderson, 2000).

Boers (2000) smatra da je diskurs mjesto na kojem se uspostavlja ravnoteža između popularnoga novinarskog i znanstvenoga registra jer nastaje iz oba izvora, formalnoga teorijskog i popularnoga novinarskog. Uporaba metafora u novinarskome diskursu ima prvenstveno komunikacijsku ulogu, kao stilsko sredstvo prikladno za manipuliranje, a „malo je semantičko-retoričkih figura koje su tako uvjerljive kao metafore“ (Sivrić, 2014: 54). Dominantna ekonomska i politička ideologija utječe na

izbor metafora, kako metafore oblikuju naša shvaćanja, emocije, odluke i djelovanje (usp. Boers, 1997: 238).

Charteris-Black i Musolff naglašavaju da kontekst igra važnu ulogu u definiranju konceptualne metafore, a kod istraživanja u obzir treba uzeti njezinu retoričku i pragmatičnu funkciju. Pomoću metafore se „mogu postići određeni retorički ciljevi kao što su uspostavljanje odnosa s čitateljem i stvaranje mišljenja odabirom određenih riječi i fraza koje se odnose na važne teme kada se ove riječi ili fraze obično odnose na neke druge teme“ (Charteris-Black – Musolff, 2003: 158). Drugim riječima, ističući specifične aspekte neke teme, autor može uz pomoć metafora uvjeriti čitatelja u ispravnost nekih stajališta.

2.1. Metode istraživanja

U okviru širega istraživanja¹ identificirali smo metaforičke jezične izraze i klasificirali ih prema njihovim polaznim domenama i kognitivnoj funkciji. Da bismo dokazali postavljenu hipotezu, izdvojili smo izraze kojima se manifestira konceptualna metafora EKONOMIJA JE OSOBA / LJUDSKO TIJELO. Prebrojali smo sve izraze i postotkom izrazili učestalost polazne domene PACIJENT. Detaljno smo analizirali metaforička preslikavanja, opisujući odabrane jezične izraze, uzimajući u obzir pragmatičku i retoričku funkciju pojedinačnih izraza. Dakle, uz kvantitativnu izvršili smo i kvalitativnu analizu na temelju kritičke analize i opisa metafora u diskursu. Potom smo metodom sinteze u obradi podataka i metodom dedukcije izveli odgovarajuće zaključke.

2.2. Hipoteza istraživanja

U razdoblju uoči recesije ekonomske se pojave i problemi češće konceptualiziraju kao bolesti i slabosti ljudskoga tijela nego kao dobro zdravlje i psiho-fizička kondicija. Izbor konceptualnih metafora i njihove jezične manifestacije u diskursu novinskoga članka odgovaraju standardnim

¹ Istraživanje je provedeno za potrebe izrade autoričina kvalifikacijskoga rada *Zdravstvene metafore u ekonomiji*, obranjenoga na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Mostaru 20. svibnja 2014. godine.

liječničkim postupcima pri pregledu pacijenta, što uključuje: povijest bolesti, simptome, analizu i dijagnostičke testove, dijagnozu, liječenje, prognozu te ishod bolesti.

3. Analiza

Ukupno je analizirano 650 metaforičkih jezičnih izraza iz opisano-ga korpusa. Brojenjem smo utvrdili da 338 (52%) metaforičkih jezičnih izraza pripada konceptualnoj metafori EKONOMIJA JE OSOBA / LJUDSKO TIJELO. U okviru ove konceptualne metafore prebrojena su 243 (72%) izraza s polaznom domenom PACIJENT – BOLESNA OSOBA i 94 (28%) izraza s polaznom domenom ZDRAVA OSOBA (životni ciklus: djeca, adolescenti, zrele osobe, starije osobe, obitelj, sportaši itd.). Dakle, u cijelome korpusu 37% metaforičkih jezičnih izraza pripada polaznoj dome-ni PACIJENT – BOLESNA OSOBA, dok polaznoj domeni ZDRAVA OSOBA pripada 14% izraza. Ovim podacima smo potvrdili prvi dio postavljene hipoteze.

Preslikavanja između sljedećih polaznih i ciljnih domena poslužila su kao osnova za daljnje dokazivanje hipoteze analizom odabranih jezičnih izraza: EKONOMIJA JE LJUDSKO TIJELO (ODGOVARAJUĆE STANJE U EKONOMIJI JE ZDRAVLJE LJUDSKOG TIJELA, NEODGOVARAJUĆE STANJE JE BOLEST), ZNAKOVI POTEŠKOĆA I PROBLEMI U EKONOMIJI SU SIMPTOMI BOLESTI, EKONOMSKE MJERE SU MEDICINSKI TRETMANI, OPORAVAK/KOLAPS EKONOMIJE JE OPORAVAK/SMRT PACIJENTA.

3.1. Odgovarajuće stanje u ekonomiji je zdravlje, a neodgovarajuće bolest

Pod pojmom dobro zdravlje većina ljudi podrazumijeva dug i kvalitetan život, a bolest ljude podsjeća na patnju i smrt. Ovakve asocijacije bitne su i kod metaforičkih preslikavanja kada se ekonomija ili njezini dijelovi opisuju kao zdravlje ili kao bolest. Zdravi su ljudi aktivni i puni energije pa se aktivnost smatra pozitivnim, a bolesti i razne povrede koje ograničavaju i smanjuju snagu i pokretljivost, smatraju se negativnim simptomima:

- *Current account deficit is **healthy**. [...] Public finances are relatively **healthy**.* (75²)
- ***The Black Death** is taught to have originated in the 14th century China and spread through Europe through trade. This time China will spread **vitality** to the world economy instead.* (79)
- *This kind of development, saddles developing countries with **crippling debts**.* (279)
- *Germany suffers from another **economic affliction**, in 1997 **productivity in services lags productivity in manufacturing**.* (116)

Većina ljudi smatra da je zdravlje najvažnije u životu i da mu treba dati prioritet u odnosu na sve druge aspekte života. Preslikano na domenu EKONOMIJE, jezični izrazi u okviru konceptualne metafore ODGOVARAJUĆE STANJE U EKONOMIJI JE ZDRAVLJE odražavaju stajalište da je najvažniji aspekt ekonomije njezino zdravlje. Ukoliko bi se sklad i ravnoteža u ekonomiji poremetili, to bi se moglo usporediti s ozbiljnim zdravstvenim poremećajem čiji je krajnji rezultat slabost cijelog organizma. Kao što anemičan čovjek nema snage za normalan život i rad, tako anemična ekonomija pati od nedostatka novca nužnoga za njezino funkcioniranje:

- *The flow of money and private securities through the economy is like the flow of blood dispatching the resources where they are most needed. The economy would be **listless and anaemic** without it.* (136)

Čovjek može sačuvati svoje zdravlje umjerenim životom i izbjegavanjem rizičnoga ponašanja. Prema ovome bi se metaforičkom modelu organizacije i poduzeća trebali brinuti da ne ugroze svoje zdravlje. Kada se smatra da je vođenje neke ekonomske politike štetno, povlači se paralela s ponašanjem ljudi koji se izlažu različitim rizicima kao što su konzumiranje alkohola ili droga i ugrožavaju svoje zdravlje. U primjeru se postavlja pitanje zašto bi Amerika trebala biti ovisna o uvozu više nego što su ovisne druge zemlje:

2 Uz navedeni primjer iz korpusa istaknut je broj stranice na kojoj se nalazi.

- *Why should America be **more addicted to imports** than other countries?* (82)

Mršavo, vitko i atletski građeno tijelo postalo je obilježje fizičkoga zdravlja i dobre tjelesne forme. Biti vitak i sportski građen ocjenjuje se pozitivno, dok se debljina općenito ocjenjuje negativno:

- ***Flexing the macro muscles*** (110)
- *The eurozone's consumers **finances are in much better shape*** (111).

Na sličan se način rabe argumenti u okviru konceptualne metafore EKONOMIJA JE BOLESNIK (PACIJENT). Obično se smatra da BOLESNIK (polazna domena) nije kriv za svoju bolest. Kada se ovaj aspekt polazne domene istakne i preslika na ciljnu domenu, može poslužiti kao prikladan izgovor da neka vlada ili privatna poduzeća u državi koju je zahvatila recesija zatraže „financijsku injekciju“. Metaforičkim preslikavanjem na domenu EKONOMIJE ovakav se sustav vrijednosti može iskoristiti za uvjeravanje javnosti u opravdanost mjera koje se poduzimaju radi sveopće dobrobiti i onda kada se zna da je ta dobrobit upitna:

- *Government have responded to **emergencies** by nationalising the worst banks, often pledging to **inject capital**, [...] in practice it often **distorts the market*** (146).

3.1.1. Poremećaji i bolesti kojima se opisuje neodgovarajuće stanje u ekonomiji

Neodgovarajuće se stanje u ekonomiji može opisati na različite načine. Često se radi o poremećajima koji se opisuju kao blage smetnje ili naznake nekih bolesti koje mogu prestati same kako su i došle i ne zahtijevaju ozbiljniji medicinski tretman. U primjerima iz korpusa spominju se: štucanje (*hiccups*), kihanje (*sneezing*), gubitak apetita (*appetite loss*) i groznica (*fever*):

- *Despite **hiccups** along the way, South Korea and Taiwan sustained average growth rates of almost 8% for four decades.* (98)

- *The best response to deflation would be lower interest rates and feverish printing of money.* (121)
- *China will lose its appetite for dollars, causing the greenback to tumble.* (98)
- *If China sneezes* (90).

Pogoršanje u ekonomskome sektoru često se predstavlja kao: slabost (*weakness*), ranjivost (*vulnerability*), mučnina (*sickness*), različita degenerativna stanja (*degenerative states, process*) i psihička stanja (*condition, state*), koja mogu biti akutna (*acute*) i kronična (*chronic*):

- *Countries make their own way into position of financial weakness and vulnerability, vulnerability that lessen as a by product of advancing economic development* (215)
- *sickly state of America's job market* (90)
- *deflationary conditions that depress growth* (177)
- *jobless to find work[...] condition known as hysteresis* (59)
- *The process of wealth getting degenerates into a gamble or lottery* (137)
- *Sclerotic services, increase in operating by company size* (131)
- *If NGOs succeeded in disabling markets* (7)
- *What started as an acute complaint- a sudden colapse of asset prices that hobbles firms and banks alike – became a chronic condition* (103).

Ako se ekonomija suočava s ozbiljnijim problemima, takve situacije se konceptualiziraju kao bolovi i patnje koje su intenzivnije, sveobuhvatnije i dugotrajnije što je problem složeniji. U korpusu se često rabe različite riječi i izrazi kojima se izražava patnja i bol (*suffer from, affliction, pain, harm, hurt, ail* i sl.):

- *Germany suffers from another economic affliction, in 1967 productivity in services lags productivity in manufacturing* (116)
- *The mild recession did little to correct these imbalances, making further pain inevitable* (60)
- *Is it true that globalisation harms the poor* (8)

- *Fiscal discipline [...] directly hurt the poor* (379)
- *[...] ailing firms starving healthy firms of credit* (102).

Bolest može napasti dijelove tijela, neke organe, sustave organa i čitav organizam. U korpusu su bolesni krvožilni i mišićno-koštani sustav. Primjeri opisuju anemičan krvožilni sustav koji ne raspolaže dovoljnom količinom krvi, odnosno novca i vrijednosnih papira. Bolesno globalno tržište konceptualizira se kao bolesni mišićno-koštani sustav, a manifestira se raznim povredama, istegnućima, lomovima ili trajnim tjelesnim oštećenjima:

- *Economy would be anaemic without flow of money and private securities* (136)
- *Such distorted competition has hurt Japan's service sectors in countless ways* (129)
- *Open market has been responsible for some very costly economic breakdown* (199)
- *this kind of development, saddles developing countries with crippling debts* (379).

Globalna tržišna ekonomija pati i od zaraznih bolesti. Na metaforičkoj razini, da bi se strukturirala ekonomska stvarnost, koriste se obje polazne domene i bolest i zdravlje. Na semantičkoj razini odabrana je smrtonosna zarazna bolest, kuga i aspekti njezina uzročnika i načina prenošenja. Kontrast se između prošlosti i budućnosti postiže uporabom pozitivnoga i negativnoga vokabulara. Za bolest u prošlosti rabi se popularni naziv 'crna smrt', a ne medicinski termin 'kuga', asocirajući na ono što se dobilo ili zaradilo trgovinom s Kinom jer se glagoli 'zaraditi' ili 'dobiti' mogu odnositi na bolest i novac. Novinar predviđa potpuno drugačiji razvoj situacije i nudi optimističnu perspektivu. Kada govori o prošlosti koristi pasiv i glagol 'misliti', ne izražavajući svoj stav. Svoje mišljenje o sadašnjosti i budućnosti globalnoga tržišta izražava aktivom, a umjesto dijagnoze 'crna smrt' ili 'kuga' rabi 'život/živost'. Ekonomska dijagnoza bi mogla glasiti: dobitak ili zarada kao rezultat trgovine s Kinom:

- *Plague of finance, [...] apparent channels of contagion* (37)

- *The Black death is taught to have originated in the 14th century China and spread through Europe through trade. This time China will spread vitality to the world economy instead* (39)
- *Is it (crisis) infectious* (220).

Ekonomija može patiti i od psihičkih poremećaja i oboljenja. Može se raditi o stresu, šoku, raznim frustracijama, ali i o ozbiljnijim bolestima kao što su živčani slom i ludilo. Zanimljivo je napomenuti da se riječi *breakdown* na engleskome i *(s)lomiti* na hrvatskome jeziku rabe za konceptualizaciju i loma kosti i živčanoga sloma, što se svakako može pripisati univerzalnomu otjelovljenju:

- *The hallmarks of recent financial stress* (220)
- *the Russian financial crisis of 1998, a kind of aftershock from the East Asian crisis* (220)
- [...] *other things frustrate efforts to estimate gains* (207)
- [...] *earlier financial breakdowns* (210)
- [...] *crazy fluctuations of the global business cycle* (37)
- [...] *the maddening business practices that used to frustrate big foreign rival* (129).

Ako se suočava s vrlo ozbiljnim problemima, ekonomija se može naći u životno opasnoj situaciji. Takve situacije se obično opisuju kao iznenadni kolapsi i komatozna stanja u kojima je tijelo na granici između života i smrti:

- *At the times of impending economic collapse* (41)
- *Sudden collapse of asset prices* (42)
- *Japan's comatose economy maybe about to revive* (120).

3.2. Znakovi poteškoća i problemi u ekonomiji su simptomi bolesti

Prije nastanka bolesti javljaju se različiti simptomi koji ljude upozoravaju da se nešto događa s njihovim tijelom i da bi trebalo otići liječniku koji će utvrditi u čemu je problem i propisati odgovarajuće lijekove. Obično se ide liječniku ako je u pitanju opća slabost, povišena

temperatura, gubitak apetita i sl. Duže i složenije liječenje je potrebno ako se istodobno pojavljuje više simptoma, što se u medicinskoj terminologiji naziva sindromom. Kod takvih slučajeva ukoliko se neka država ili institucija previše zaduži, za postavljanje dijagnoze i utvrđivanje najučinkovitijega tretmana često je potrebno uključiti liječnički konzilij:

- *Overborrowing syndrome* (218).

3.3. Dijagnoza

Diagnose

Japan's comatose economy may be about to revive, [...] so what exactly ails Japan? [...] Not just the usual sort of business downturn, which can be cured, though painfully, with lay-offs and closures and sometimes with a government shot in the arm. Nor can its chronic weakness be attributed solely to a burst bubble and falling asset prices, [...] Many other countries have been similarly stricken, and have managed to recover. The Economist would like to suggest its own label for Japan's illness. It is 'dysflation', a form of deflation in which dysfunctional economic policy institutions counteract what would otherwise be good medicine for falling prices. (121)

U citiranome odlomku ekonomski analitičar, u ulozi liječnika, postavlja dijagnozu i daje prognozu bolesti: japanska ekonomija je komatozni bolesnik koji se može izliječiti. Tek nakon toga on postavlja pitanje što to točno (*exactly*) boli Japan, navodeći čitatelja na pomisao da su dijagnoza i prognoza znanstveno, egzaktno i stručno utemeljene, iako se on sam ne drži standardnoga redoslijeda liječničke procedure. Bolest se opisuje negativnim vokabularom, ekonomija je 'komatozna', to je 'neobičan poslovni krah', ne može se liječiti uobičajenim metodama. Izborom vokabulara, pasivizacijom i modalnim glagolom moći (*can*) u rečenicama koje počinju negacijom, kod čitatelja se izazivaju osjećaji zabrinutosti i straha, ali i želje da se suprotstave takvu stanju. Analitičar zatim uspoređuje situaciju u Japanu sa sličnim slučajevima u kojima se bolesnik uspio oporaviti. Kada spominje druge države koje su bile „pogođene“ istom bolešću, bira vokabular i koristi pasiv, aludirajući na to

da bolesnik nije kriv za svoju bolest, a kada govori o njihovu uspješnom oporavku koristi aktiv. Suprotstavljajući negativnu i pozitivnu prezentaciju u pasivnim i aktivnim rečenicama, *The Economist* se služi snažnom retoričkom strategijom kojom naglašava da je siguran da je njegovo mišljenje ispravno. Na kraju eksplicitno izražava svoj stav kada govori o dijagnozi, lijekovima koji postoje, ali se ne koriste i upire prstom u institucije koje su krive jer ih ne odobravaju.

Cijeli odlomak je jedna proširena metafora, gdje se jasno može vidjeti kako selektivnost preslikavanja utječe na stvaranje slike o ekonomskoj situaciji, retorička i pragmatička funkcija metafore pridonose manipuliranju čitateljima, što se postiže na semantičkoj, gramatičkoj i sintaktičkoj razini. Ovim se odlomkom pokazuje čitav proces od povijesti bolesti, analize sličnih slučajeva, dijagnoza, mjere liječenja te mogućega ishoda liječenja. Time se na izravan način formira mišljenje čitatelja i usmjeravaju odluke i radnje koje će se eventualno poduzimati u budućnosti što svjedoči o suodnosu između diskursa i stvarnosti koji se ostvaruje posredstvom ekonomskoga analitičara.

3.4. Ekonomske mjere su medicinski tretmani

Kad se postavi dijagnoza, odlučuje se o mjerama i lijekovima koji su potrebni da bi se bolesnik izliječio. Ovisno o težini bolesti propisuju se jači ili slabiji lijekovi, mogu biti agresivni i moćni, spominju se njihove doze, stvarni učinci, nuspojave i *placebo* efekti:

- *Side-effects of aggressive remedies, Japan greatly prolonged its economic suffering and recieved a dose of reality in 2004* (128)
- *Reverse placebo effect even as the central bank was administering potent medicine, it was only doling out sugar cubes* (122).

Kao što liječnici propisuju razne lijekove i metode za ublažavanje bolova, ekonomisti i analitičari preporučuju razna sredstva i načine za smanjenje štetnoga djelovanja nekih ekonomskih pojava. Jedan je od tih lijekova novac i radnje koje se povezuju s njim, onaj novac koji bi mogao pomoći da se ublaži tranzicija ili novac koji je vlada potrošila za spas velike regionalne banke. Novinar analitičar oprezno predviđa neizvjesan

učinak lijeka modalnim glagolom *moglo bi* (*might*), a ne znamo je li vlada uspjela spasiti banku novcem koji je potrošila jer to nije jasno navedeno:

- *More money for social safety net might also help to ease the transition* (128)
- *In 2003, the government used some money to rescue a big regional bank* (125).

Mjere se poduzimaju i u preventivne svrhe, ali njihovo poduzimanje ne mora uvijek značiti da će se bolest izliječiti. Analitičar točno navodi kako bankari i regulatori imaju odgovornost spriječiti štetne pojave:

- *They (bankers) must try to prevent both severe asset price bubbles that can burst painfully* (177)
- *Regulators step in because they want to prevent collapse of the entire system* (145).

U nekim slučajevima se reagira žurno kako bi bolesnik preživio krizu. Vlade su financijskom injekcijom nacionalizirale najgore banke, iako je ta mjera štetna, ovakvom prezentacijom čini se opravdana.

- *Governments have responded to emergencies by nationalising the worst banks, often pledging to inject capital [...]* (146).

Novinari analitičari ekonomskih prilika preporučuju najbolje načine liječenja velikih regionalnih banaka od deflacije što uključuje: potrošiti adekvatno novac sada, smanjiti kamatne stope i grozničavo tiskanje novca, neizbježne još bolnije korekcije, korekcije deviznoga tečaja kako bi se izbjegao ekonomski šok i bavljenje bankama zombijima radi oživljavanja životno ugroženih sektora ekonomije:

- *The best way to cure a patient (big regional bank) would be to spend money now and to do the job properly* (125)
- *The best response to deflation would be lower interest rates and feverish printing of money* (121)
- [...] *more painful inevitable corrections* (100)
- [...] *exchange rate would help to buffer economy against shock* (102)
- *Dealing with zombies is crucial to reviving retailing and other long-depressed sectors* [130).

Postoji više različitih mjera koje bi se trebale ili mogle poduzeti radi liječenja recesije, najbolje, bolne, nezaobilazne, radikalne, skupe itd. Analitičari nude savjete kako bi trebalo promatrati recesiju. Oni je vide kao neugodno iskustvo, kao tuširanje hladnom vodom i pranje sapunom što pročišćava ekonomiju i ona postaje zdravija. Blaga recesija samo prolongira bol, a dublja recesija se uspoređuje s kugom koju središnje banke trebaju izbjeći. Stabilnost bi se trebala kupiti po svaku cijenu pa čak i po cijenu steriliteta. Za poduzimanje radikalnih mjera kao što su operacije treba osigurati dodatne rezerve krvi (novca).

U primjerima se povezuje čistoća i zdravlje, a poznata poslovice kaže da je čistoća pola zdravlja. U bolničkom okruženju sve treba biti čisto, a svi instrumenti moraju biti sterilni da ne bi došlo do infekcije. U ekonomskome okruženju banke moraju izbjegavati financijsku krizu jer je ona zarazna poput kuge. Da bi se to postiglo, ponekad se mora platiti vrlo visoka cijena. Riječ *sterility* – sterilnost ovdje se odnosi na čistoću i bolest, sterilitet odnosno neplodnost. Da bi se spriječila recesija, plaća se visoka cijena, banka ostaje zdrava, ali neplodna, ona ostaje bez novca te ne može oplodivati kapital:

- *Recession should be seen as an unpleasant cleansing experience which leave economy in a healthier state, a bit like taking a cold shower with a lump of carbolic soap* (59)
- *The mild recession did little to correct these imbalances, making further pain inevitable* (60)
- *[...] a deeper recession, which central banks should avoid like the plague* (61)
- *Stability is bought at the price of sterility* (62)
- *If you want to do a radical surgery, you need to set aside a big enough supply of blood* (126).

3.5. Oporavak/kolaps ekonomije je oporavak /smrt pacijenta

Kada se postavi dijagnoza, propišu lijekovi i tretman i kada se liječenje približi kraju, liječnici obično razmišljaju i s bolesnikom govore o mogućem završetku liječenja i krajnjem rezultatu.

U navedenim primjerima, unatoč zdravstvenim odnosno ekonomskim problemima što prate dolazak i razvoj ekonomske krize, prognoze nisu tako loše kako bi se moglo očekivati. Analitičar se još uvijek pita radi li se o povratku iz mrtvih i sam odgovara na pitanje da je presudno pozabaviti se bankama zombijima da bi neki sektori oživjeli. Naizmjenično se rabi pozitivni i negativni vokabular, a potom pridjevi i imenice s pozitivnim ohrabrujućim značenjem s dosta detalja, redoslijeda, brojeva, promjena, kao da se želi reći da se taj proces kontrolira:

- *Back from dead? Dealing with zombies is crucial to reviving retailing and other long-depressed sectors. But there have been encouraging signs in the equity market. There has been a gradual improvement* (130).

Ekonomski oporavak Amerike opisuje se pridjevom lažni jer prazno zvuči, prosperitet ovisi o nezarađenom bogatstvu, cijene dionica su se djelomično oporavile, nezaposlenost je još uvijek relativno velika iako je oporavak počeo, govori se i o šest prethodnih oporavaka u sektoru potrošnje. Usklađivanje cijena biti postupno i dobroćudno:

- *the phoney recoveries, [...] America's recovery still rings hollow [...] as America's current prosperity depends on unearned wealth, not earned income* (55)
- *At the onset of recession job destruction increases, but then falls below normal levels until well into the recovery, it remains relatively low during the initial recovery* (59)
- *six previous recoveries of spending sector income* (62)
- *a partial recovery in share prices* (63)
- *Adjustment of prices will be gradual and benign* (63).

Opisujući oporavak analitičar rabi brojne pridjeve, navodeći na pomisao da je to jedan proces koji ima svoje uspone i padove. Kada govori o prosperitetu i bogatstvu, osjećamo nesigurnost u ono što se iznosi, što je razumljivo jer recesija nije ravnomjerno zahvatila globalno tržište, a države i institucije su ulazile ili još nisu ušle u recesiju s različitih početnih pozicija.

Zaključak

Nakon provedenoga istraživanja dokazali smo postavljenu hipotezu i odgovorili na sva pitanja iz uvodnoga dijela. Prateći metaforička preslikavanja u okviru konceptualne metafore EKONOMIJA JE PACIJENT i analizirajući jezične izraze u kojima se ona manifestira u korpusu, pokazali smo da se u razdoblju uoči recesije o ekonomiji često razmišlja i govori koristeći se medicinskom terminologijom. Ekonomija i njezini dijelovi najčešće se konceptualiziraju kao BOLESNIK, a ekonomsko zdravstveno stanje je predmet stalnih rasprava pa se EKONOMIJA konceptualizira i kao zdravstvena skrb. Konceptualizacijom ekonomije kao bolesnika stvara se važna iluzija da ekonomisti imaju kontrolu nad događajima, što se odražava u metaforičkome odnosu liječnik – pacijent. Kao što liječnik pristupa liječenju bolesne osobe, tako ekonomski analitičar pristupa liječenju bolesne ekonomije (recesije) prolazeći kroz standardnu proceduru od povijesti bolesti, simptoma, dijagnostičkih testova, dijagnoze, mjera liječenja, prognoze i ishoda liječenja.

Pogoršanje se u ekonomskome sektoru često predstavlja kao: slabost, ranjivost, mučnina, različita degenerativna stanja i psihička stanja koja mogu biti akutna i kronična.

Svjetska ekonomija pati od raznih poremećaja i bolesti: pojačanoga apetita prema zaduživanju, ovisnosti o stranim ulaganjima, nedostatka novca u bankama, lomova na tržištu, infekcije krizom, noćnih mora, ludila i kolapsa na tržištu.

Analitičari predlažu različite mjere i postupke liječenja: higijensko-sanitarne za liječenje ekonomije od recesije, žurne i preventivne mjere davanja financijske injekcije posrnulim bankama, a ponekad i ozbiljnije, drastične mjere kao što je sterilizacija, skupe mjere, radikalne operacije ili oživljavanje. Sudeći prema postavljenim dijagnozama, predloženim mjerama i ishodu liječenja koje iznimno završava smrću, zdravstveno stanje u svjetskoj ekonomiji je pod nadzorom stručnjaka i ono je relativno dobro.

U radu smo pokazali kako selektivnost preslikavanja te odabir i učestalost određene konceptualne metafore i metaforičkoga jezika utječe

na stvaranje slike o ekonomskoj situaciji i kako retorička i pragmatička funkcija metafore pridonose manipuliranju čitateljima, što se postiže na semantičkoj, gramatičkoj i sintaktičkoj razini. Time se na izravan način formira mišljenje čitatelja i usmjeravaju odluke i radnje koje će se eventualno poduzimati u budućnosti.

Odabir i učestalost određene konceptualne metafore i jezičnih izraza u tisku ovisi o procjeni situacije, osobnim afinitetima i ideološkim uvjerenjima novinara, kao i o politici uredništva časopisa. Uz konvencionalne metafore novinari često koriste kreativne metafore, a one se mogu smatrati stilskim sredstvima čiji je cilj pobuditi senzacionalizam i zanimanje čitatelja za neku pojavu, događaj ili temu. Kritička analiza korpusa je pokazala da pojedine metafore, ne samo da omogućavaju bolje razumijevanje određene teme (usporedba banaka i novca s krvožilnim sustavom i krvlju koja prenosi resurse tamo gdje je potrebno, usporedba širenja krize sa zaraznom infekcijom), nego i pozivaju čitatelja da prihvati i određena politička stajališta (recesija je podnošljiv poslovni partner).

Literatura

- BOERS, F. (1997) „No Pain, No Gain in a Free-Market Rethoric: A Test for Cognitive Semantics“, *Metaphor and Symbol*, god. XII, br. 4, str. 231 – 241.
- BOERS, F. (1999) „When a Bodily Source Domain Becomes Prominent: the Joy of Counting Metaphors in the Socio-Economic Domain“, GIBBS, R. W. – STEEN, G. (ur.) *Metaphor in Cognitive Linguistics*, John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia, str. 47 – 56.
- BOERS, F. (2000) „Enchancing Metaphoric Awareness in Specialised Reading“, *English for Special Purposes*, god. XIX, br. 2, str. 137 – 147.
- BRATOŽ, S. (2004) „A Comparative Study of Metaphor in English and Slovene Popular Economic Discourse“, *Managing Global Transitions*, god. II, br. 2, str. 179 – 196.

-
- CHARTERIS-BLACK, J. (1998) „Metaphor and Vocabulary Teaching in ESP Economics“, *English for Special Purposes*, god. XXXIII, br. 2, str. 59 – 60.
 - CHARTERIS-BLACK, J. (2000) „Metaphor in Vocabulary Teaching in ESP Economics“, *English for Specific Purposes*, god. XIX, br. 2, str. 149 – 165.
 - CHARTERIS-BLACK, J. – MUSOLFF, A. (2003) „Battered Hero or ‘Innocent Victim’? A Comparative Study of Metaphors for Euro Trading in British and German Financial Reporting“, *English for Specific Purposes*, god. XXII, br. 2, str. 153 – 176.
 - CHARTERIS-BLACK, J. (2004) *Politicians and Rhetoric, The Persuasive Power of Metaphor*, Palgrave Macmillan, Hampshire.
 - COX, S. i dr. (2006) *Economics: Making Sense of the Modern Economy*, Profile Books Ltd, London.
 - CHUNG, S. F. – AHRENS, K. – HUANG, C. R. (2003) *Economy is a Person: A Chinese-English Corpora and Ontological-Based Comparison Using the Conceptual Mapping Model*, http://web/2004072818/http://ontology.teknowledge.com/ROCLING_4.pdf, (24. IV. 2013).
 - HENDERSON, W. (1982) „Metaphor in Economics“, *Journal of Socio-Economics*, god. XXI, br. 4, str. 363 – 377.
 - HOLMGREEN, L. L. (2003) *Setting the Neo-Liberal Agenda: How Metaphors help Shape Socio-Economic „Realities“*, <http://metaphorik.de/05/holmgreen.html>, 27. IV. 2013.
 - JÄKEL, O. (2003) *Wie Metaphern Wissen Schaffen*, dr. Kovač Verlag, Hamburg.
 - GEERAERTS, D. – CUYCKENS H. (2007) *The Oxford book of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press, Oxford.
 - GELD, R. (2006) „Konzeptualizacija i vidovi konstruiranja značenja: temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi“, *Sociolingvistika*, god. LXII, br. 2, str. 183 – 211.

- KÖVECSES, Z. (2002) *Metaphor, A Practical Introduction*, Oxford University Press, Oxford.
- KÖVECSES, Z. (2005) *Metaphor in Culture, Universality and Variation*, Cambridge University Press, Cambridge.
- LAKOFF, G. (1987) *Women, Fire and Dangerous Things*, Chicago University Press, Chicago.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. (1980), *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago – London.
- LAKOFF, G. – TURNER, M. (1989) *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, University of Chicago Press, Chicago.
- LAKOFF, G. (1993) „The Contemporary Theory of Metaphor“, ORTONY, A. (ur.) *Metaphor and Thought*, Cambridge University Press, Cambridge.
- LAKOFF, G. (1996) *Moral Politics: What Conservatives Know That Liberals Don't*, University of Chicago Press, Chicago.
- SCHMIDT, C. M. (2003) *Metaphor and Cognition: a Cross-cultural Study of Indigenous and Universal Constructs in Stock Exchange Reports*, <http://immi.se/intercultural/nr5/schmidt.doc>, (27. IV. 2013).
- SILAŠKI, N., ĐUROVIĆ, T. (2010) „The Conceptualisation of the Global Financial Crisis via the ECONOMY IS A PERSON metaphor - A Contrastive Study of English and Serbian“, *Linguistics and Literature*, god. VIII, br. 2, str. 129 – 139.
- SIVRIĆ, M. (2014) *Primjeri kritičke analize medijskoga diskursa*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar.
- STANOJEVIĆ, MATEUSZ-MILAN. (2013) *Konceptualna metafora, Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*, Srednja Europa, Zagreb.
- URBONAIT, J. – ŠEŠKAUSKIEN, I. (2007) „Health Metaphor in Political and Economic Discourse: A Cross-Linguistics Analysis“, *Studies about Languages*, br. 11, str. 68 – 73.

Original scientific paper
Received 29. X. 2017.

JADRANKA ŠIMUNOVIĆ
Faculty of Economics, University of Mostar

CONCEPTUAL METAPHOR *ECONOMY IS A PATIENT* IN THE NEWSPAPER DISCOURSE BEFORE RECESSION

Abstract

Conceptual metaphor *ECONOMY IS A PATIENT* in the newspaper discourse before recession will be analyzed in accordance to the viewpoints of conceptual metaphor theory. Corpus of research is composed of articles from the British magazine *The Economist* which deal with events in the world economy and business in the period 2000-2006. We shall try to prove hypothesis that in the newspaper discourse before recession economic phenomena are more often conceptualized and described as human body illness than as good health and psycho-physic condition, and that selection of conceptual metaphors and their language manifestations comply with standard medical procedures and treatments of patients.

Key words: conceptual metaphor, *ECONOMY IS A PATIENT*, language expression, newspaper discourse, *The Economist*, recession